

3 2044 106 393 242

www.libtool.com.cn

F912a

W. G. FARLOW.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtoek.com.cn

*Anteckningar
öfver
de i Sverige växande
ätliga Svampar
af
E. Fries.*

W. G. FARLOW.

47

John North, eff. 11.11.1913.

[Redacted]

www.libtool.com.cn

Upstate Co. 12/8 44.

Oswald Weigel
Antiquariat & Auktions-Institut
Leipzig, Köhlgenstr. 1.

*17.40
8 yds. Linder (10/11/1913)*

Anteckningar

öfver

de i Sverige växande ätliga Svampar,

hvilka,

med Vidtberömda Filos. Facultetens

tillstånd,

under inseende

af

I E S

See notice in
Bot. Zeitung XV/
43. 1858.

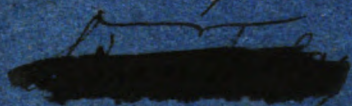
I.

Upsala,

Palmblad, Sebell & C. 1856.

45

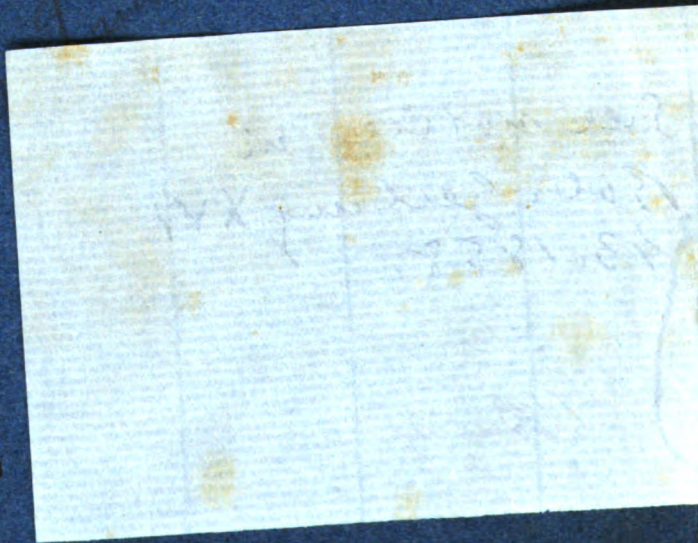
John Hirth. Offizin.

www.libtool.com.cn

Utrecht 14/44.

Oswald Weigel
Antiquariat & Auktions-Institut
Leipzig, Königstr. 1.

Anteckningar
öfver
de i Sverige växande ätliga Svampar,

hvilka,
med Vidtberömda Filos. Facultetens
tillstånd,
under inseende

af
Oeconomiae Practicae Professora

MAG. ELIAS FRIES

för
Filosofiska graden

komna att offentligen försvaras

af
REINHOLD BURGARDT
af Småländska Samhället, Stjernegata Stipendiat.

på Gustav. Audit. d. 30. Apr. 1836

p. n.

I.

Upsala,
Palmlad, Sebell & C. 1836.

www.libtool.com.cn

F912a

Anteckningar

öfver de i Sverige växande ätliga Svampar.

§. 1.

Från äldsta tider hafva bland de flesta Europeiske folk svamparne blifvit räknade icke blott bland närande födoämnen, utan äfven bland läckerheter. Redan af Grekiske och Romerske författare omtalas de som en allmänt begagnad och eftersökt spis *). Så är förhållandet ännu i S. Europa, der de icke blott värderas som en läckerhet på de rikares bord, utan i stora landssträckor, f. o. Toskana, hela S. Frankrike, i Champagne, Bour-

*) Huru de bland Romarne voro ansedde, intygar bland annat följande epigram af Martialis:

Aurum et argentum facile est

Lenamque togamque

mittere; Boletos mittere difficile est. *Epigr. 21 Bok.*

Man kunde i visst fall kalla dem en klassisk föda; då Cicero så skall värderat dem, att en af de förnämste blifvit kallad Eltella Ciceronis. Historien förmäler icke att Cicero ätit sig sjuk af dem, men väl, oaktad all sin stojska återhållsamhet, af Malva på ett kalas:

gogne, i trakten kring Paris, på Vogeserna, i S. Tyskland af de fattigare folkklasserna begärligt eftersökas som ett sundt och födande näringsämne. I Ungern och alla af Slaviska folkstammar bebodda Europeiska länder utgöra de nästan en daglig spis; det gifves flera trakter, f. e. i Böhmen och flerstädes der de en stor del af året utgöra de fattigare folkklassernas nästan enda föda. "Den som genomvandrar en stor del af våra landsbygder, i synnerhet skogstrakter", säger Bulliard om Frankrike, "och uppsöker de fattiges hyddor, skall finna att dessa till lön för sitt mödosamma arbete, endast lefva af ett uselt bröd, hvilket de dela med sina barn, jemte det de under flera månader förtära en fast otrolig mängd af svampar — och likväl äro dessa de friskaste och starkaste bland dessa landskaps inbyggare. Att för Ryssarne, hvilka minst äro beryktade för bristande fysisk styrka, Svamparne äro en begärlig spis är nogsaamt bekant; enligt Buxbaums uppgift skola de, utom den årstid då svamparne växa, under fastlagstiden hufvudsakligen lefva af insaltade svampar — och dess uppgift, att man utan åtskillnad begagnar äfven annorstädes för giftiga ansedda arter bestyrkes äfven af Pallas. Se dess *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reiches*.

Deremot synes detta födoämne ursprungligen hafva varit försmådt af alla de egentlige Germaniske folken. Af dessa finner man dem endast använda der de antingen lärt deras bruk af andra folkstammar, som förut bebott de länder, i hvilka de sjelfve invandrat eller ock sjelfve

blifvit uppblandade af invandrande Slaviska folk f. e. i N. Tyskland. I Scandinavien, England, en stor del af Tyskland är deras bruk af de lägre folkklasserne om icke alldeles okänt, åtminstone afkydt — de förekomma i dessa länder endast på de förnämares bord. Anmärkas bör härvid ock att flera af de från äldsta tider för läckraste ansedda och mest värderade f. e. *Tryffel* (Tuber), *Kajserling* (*Agaricus caesareus* *), *Königspilz* (*Boletus regius*) *Pivoulade* (*Ag. pudicus*) m. fl. saknas just i denna region, eller ock som *Blomåls svampen* (*Sparassis*) sparsamt före-

*) Denna är de gamle Romare *Boletus*, deras förnämsta läckerhet, af en bekant kejsarlig gastronom kallade "*Cibus Deorum*." Endast på de dyrbaraste kärl (*Boletaria*) kunde så kostlig spis serveras. Det måste varit en synnerlig god vän, som dermed undvick nades, då det hos Juvenalis heter:

Vilibus ancipites Fungi ponuntur amicis
Boletus Domino.

och en hos Martialis beklagar sig:

Quae mihi non carum quae est coena datur

Sunt tibi Boleti, fungos ego sumo snillos.

Smaken måste dock der som annorstädes varit olika; Horatius värderade mer Champignoner:

— Pratensibus optima Fungis
natura est, aliis male creditur.

Huru man längtade efter den gyllene svamptiden intygar följande vers af Aquinas:

Et facient laetas optata tonitrua coenas.

Plinius, en prosaisk och förståndig man, kunde icke gilla detta försäri, utan utropar: "quae voluptas tanta ancipitis cibi."

komma. Men vi äga deremot öfverflödigt förråd af många ganska goda och äfven andra, som saknas i de sydliga länderne. De som hos oss användas på bättre bord köpas vanligen dyrt betalde utifrån, ehuru de hos oss finnas växande i större mängd än i de länder, hvarifrån de hämtas. Derföre hafva vi ansett en kort underrättelse derom icke vara utan allt ändamål, äfven som icke utan vigt att fästa uppmärksamheten på den oberäkneligt stora quantitet, af rikare nationer för viktiga ansedde, näringsmedel, som hos oss årligen utan all användning går förlorad. De kunna icke hänföras under den s. k. klassen af nödbröds-ämnen; (Ekonomiens syfte är mindre att afhjelpa nöd, än förekomma brist) då de i af naturen rikare länder föredragas flera af våra vanliga födoämnen. Smak och tycken äro likväl det, som hos en hel nation, uppvuxen i fördom emot en sak, svårligen förändras och derföre hysa vi föga hopp att i vårt land lyckas införa en så anti-national matordning. Må det dock tillåtas oss, att vi för våra Landsmän berätta resultaten af andra länders erfarenhet *). Skulle nationen finna sig vid

*) Vi hafva likväl sjelfve sett, huru en länge alldeles vårdalösad Svampart innom få år blifvit en ej oviktig industri-gren. *Polytrichum fomentarius* hade i århundraden obegagnad förmånat i Södra Sveriges skogar, tills för några år sedan man från Skånska städerna började exportera stora quantiteter deraf. Årligen har denna export tilltagit; insamlingen deraf har blifvit så lönande, att Skåningar, emot vanliga ordningen, företagit utvandringar äfven till Småland och nästgränsande provincer, der vi ofta träffat dem till-

Svampspis, så kunna vi försäkra att i synnerhet i våra bergiga skogstrakter*) finnas af ätliga arter så rikt för-
 råd, att man deraf skulle kunna erhålla tillräckeligt till
 föda en god del af året för samtliga dess individer.

§. 2.

Att flera Svamparter kunna ätas och verkligen äro
 ganska födande, är en genom årtusendens och hela nation-
 ers erfarenhet så bestyrkt sanning, att derom väl icke
 tvifvel kan uppstå. Vigtigare är likväl den frågan: ut-
 göra de verkligen någon sund föda? I de länder der
 svamparne icke begagnas till födoämne, är en allmän
 folkstro, att alla svampar antingen äro giftige eller omöj-
 ligen kunna vara ett sundt näringsmedel. I de länder
 åter, der de användas snart sagdt till dagligt bruk, till

bringa sommaren blott för insamlingen af denna enda art. Jag på-
 minner mig ännu mycket den förvåning, uttryckt af man i Femsjö första
 året berättade mig att der inaccorderat sig "Svamphuggare" från
 Skåne, för att blott insamla Svamp.

*) På slättlands-bygder äro de både mindre talrike och mindre
 födande. Slättland äro mera gynnande för cultur-växter, då dere-
 mot vilda bergs-vegetationen är kraftigare. Det gäller, som bekant,
 äfven om de officinelle phanerogamerne. "Kraften bor på bergen;
 rikedom och fullhet i dalarne." Låg och sträf med oansenliga blom-
 mor utvecklar bergplantan likväl de mest verksamme ämnen, under
 det slättlandets alster bortlägga denna yttre vildhet, utveckla större
 blommor och saftfullhet i alla delar, men just genom denna steg-
 ring i yttre form förlora de sin inre kraft.

och med till uteslutande föda en god del af året, hyser man alldeles motsatt tanka; de anses icke blott födande utan också för en sund spis*). De författare, som förkasta svampar som näringsmedel äro, så vidt vi känne, sådana som aldrig sjelfve smakat dem. Vi veta dessutom att flera slags födoämnen af enskilda efter fördom eller individuel erfarenhet förkastas som mindre sunda f. e. Potatoes, under det de af tusende dagligen utan olägenhet användas**). Den sundaste spis kan vid vissa tillfällen eller missbrukad blifva skadlig; hvad en constitution för sin medicinska dietet finner högst välgörande, kan af en annan icke utan olägenhet förtäras***). Vi tilltro oss icke i sträng

*) *Krumbholz*, f. d. Professor i Politia medica, för näryarande i Medicina practica i Prag, således bland ett af de mest svampförtärande folk, vederlägger uttryckeligen den annorstädes gängse fördommen emot svamparne som födoämne: "Die Schwämme sind für den Menschen ein wichtiges, gesundes, vegetabilisches Nahrungsmittel, welches vermöge mehrerer stickstoffhaltiger näherer Bestandtheile der tierischen Substanz zu bestehen ist, durch Fungin und Osmazom nährt und durch ein flüchtiges reichendes Princip, welches beim Kochen dem Wasser oder andern Flüssigkeiten sich leicht mittheilt eine angenehme Würze der Speisen abgibt. — Der armen Volksklasse dient als sättigendes, ergiebiges, gesundes Nahrungsmittel im rohen und zubereiteten, frischen und getrockneten Zustande eine Menge Arten von Schwämmen."

**) Ville man ur de fattigare folkklassernes visthus utmönstra allt, som efter strängaste dietetiska regler anses för hårdsmält föda, frukta vi att dessa ganska ofta skulle tömmas.

***) Detta är som bekant förhållandet med smultron, hvilka vår store mästare ansåg för sin förnämsta medicin.

vetenskaplig mening afgöra, hvarken om Potatoes eller Svampar o. s. v. som näringsmedel äro skadliga eller icke, men vi förlita oss på intyg (f. e. *Krumbholz's* ofvan anförde) af personer, som jemte theoretiska insigter och praktisk erfarenhet i Medicin haft tillfälle speciellt studera deras verkningar, begagnade som dagligt födoämne. Mycket i dylika frågor, skulle vi tro, beror af skillnaden emellan bruket eller missbruket, af individuella anlag, vanor och lefnadssätt. (Om giftiga svampars förvexlande skall nedanför talas). Vi skola, bland den stora mängden, ytterligare blott bifoga tvenne intyg om svamparnes tjenlighet till föda, af ännu lefvande och fullt pålitlige män, som äfven tala af egen erfarenhet. "På en resa", säger Prof. Schwaegrichen i Leipzig, "som jag företog genom en del af Tyskland och Österrike, anmärkte jag först i trakten af Nürnberg, hvarest jag tillbragte en del af somnaren, att Böndernes dagliga föda bestod endast af ett svart, med anis och kummin kryddadt bröd, som förtärdes jemte råa svampar. Då jag just däruden sysselsatte mig med undersökning af Kryptogamiska växterne, så beslöt jag att på mig sjelf göra försök öfver verkningarne af detta födoämne. Jag följde dessa raska Landtmäns exempel och vande mig inom några veckor att intet annat förtära än råa svampar med bröd och dricka friskt vatten. Långt ifrån att deraf erfara minsta skadliga inflytande på min hälsa, kände jag i motsatt förhållande mina krafter stärkas till mina vandringar. — Jag har funnit, att svamparne, då de måttligt förtäras, äro ganska

ögonen fallande yttre kännetecken. Dessa fordra likväl någon förklaring. På en del arter ligger fröstoftet inuti sjelfva svampens massa f. e. hos *Rök-svamparna* (*Lycoperdon*); hos andra insänkte i ett eget lager (*fröslager*), hy-menium, på ytan, hvilket hos de lägre är slätt och öf-ver allt bekläder antingen det klubblika eller fingerlikt grenade fästet, såsom hos *Bockskåggs-svampen* (*Clavaria*, *Fingersvamp*) eller ock utbreder sig till bladlika flikar, hvilka äro invecklade i form af kålhufvud, såsom hos *Blomkåls-svampen* (*Sparassis*). Dessa hafva ingen skild fot eller skaft, såsom de följande, hvilkas öfre utvidgade del kallas hatt. Hos *Morkler* (*Morchella*) och *Stenmorkler* (*Helvella*) bekläder frölagret hattens öfra sida, från hvil-ken fröstoftet elastiskt, som en rök, uppstiger i luften. Vanligen sitter frölagret på undra sidan, då fröstoftet nedfaller som ett fint pulver, och utbildas antingen till taggar, såsom hos *Taggsvamparna* eller till fina punkter eller porer såsom hos *Tickorna* (*Polypori*) eller till pipor, hvilka hos *Lefuersvampen* (*Fistulina*) äro fria, hos *Korvam-par* (*Boleti*) äro förenade, att de likna porer — eller slut-ligen till skifvor, hvilka likt strålar utgå från foten, hos *Skifflingarna*, hvilka äro de talrikaste och med hvilkas be-skrifning vi derföre skola börja. *Chantarellen* hör äfven till Skifflingarnes afdelning, men skifvorne äro hos den mindre utbildade, tjockare och smalare, att de mera likna upphöjde grenige ådror.

Anteckningar

öfver

de i Sverige växande ätliga Svampar,

www.libtool.com.cn

hvilka,

med Vidtberömda Filos. Facultetens

tillstånd,

under inseende

af

Oeconomiae Practicae Professorn

MAG. **ELIAS FRIES**

L. K. V. A., K. Landtbr. Ac. m. m.

för

Filosófiska graden

komma att offentligen förvaras

af

WILHELM LIEBERG

Östgöthe. Flodiniansk Stipendiat.

på Gustav. Audit. d. 4 Maji 1836

f. m.

2.

Upsala,

Palmblad, Sebell & C. 1836.

www.libtool.com.cn

Förteckning

på de i Sverige växande ätliga Svamparter:

I. SKIFLINGAR (Agaricini).

1. *Flugsvampar* (AMANITÆ). Dessa igenkännas af sin lökformiga fot, som i toppen lätt kan skiljas från hattens kött; genom vårtor eller fjäll på hattens yta, genom sina oföränderligt hvita skifvor, hvilka icke äro fastväxte vid foten. De äro öfverhufvud narkotiske och ganska giftige. I S. Europa finnas likväl de mest värderade just af denna afdelning. I S. Sverige finnas äfven en och annan ätlig, såsom *A. solitaria*, men så sparsamt, att de knappast förtjena upptagas. — Blott den *högskäftade Flugsvampen* (*A. procera*) anse vi oss därför här böra anföra. Den skiljes lätt från de öfrige genom sin höga brunspräckliga fot, sin ring på foten, hvilken är fri, att den kan föras upp och ned, utan att sönderlitas, genom sin mjuka, i midten upphöjda hatt, hvars fjälliga beklädnad är brun, genom sina genom ett broskertadt lager från foten skilde skifvor. Den är allmän i Augusti—October på öppna fält. Den användes som *Champignoner*.

2. *Champignoner* (PLUTEI). Denna afdelning skiljes lätt bland de öfrige skif-svamparne genom sina i början hvita, sedan rodnande eller bruna skifvor, hvilka äro alldeles skilde från foten och utsläppa ett rödaktigt eller brunt föstoft, utan att helt och hållet sönderflyta i en svart vätska, som de alldeles oanvändbare *Dyng-svamparne* (Coprini), med hvilka de eljest hafva mesta likhet. Ingen af de hithörande arter är bekant som giftig, men man använder endast de, som hafva ett svepe (volva) vid roten eller en ring på foten. Alla hafva ett

mjukt kött och en svag, men angenäm lukt. Vi skola särskildt anmärka dessas förnämsta arter:

Epinus. jid 138
Juni 532.

a) *Silkes-Champignonen* (*Pluteus bombycinus*) har ganska stort, hinnaktigt, vida utbredt svepe vid fotens bas; klocklik, silkes-ullig, hvit hatt, rödletta skifvor. Framkommer i Aug.-Sept. på trädstammar i S. Sveriges bokskogar, ofta i mängd, mera sällsynt på andra löfträd.

Jid 139
Juni 537.

b) *Präktiga Champignonen* (*Pluteus speciosus*) liknar föregående, men har ullig fot och svepe, deremot glatt och klibbig hatt. Växer på fet jord, stundom på gödselsamlingar, då den liksom vanliga Champignonen förkastas.

c) *Krithvita Champignonen* (*Pluteus cretaceus*) är helt och hållet krithvit, äfven de emot hattens kant märkbart bredare skifvorne bibehålla den hvita färgen, tills svampen börjar upplösas; foten är ihålig med tydlig ring, utan svepe vid basen. Denna art, som endast är funnen hittills i S. Sverige, f. e. kring Lund, mest sent på hösten, är läckrare än vanlige Champignoner.

d) *Vanliga Champignonen* (*Pl. campestris*) är vanligen större än föregående, hatten är smutsigt hvit, mer eller mindre fjällig, skifvorne midtpå bredast af en röd, rödbrun, slutligen svartnande färg. Den förändras efter växtstället så betydligt, att de fleste svampkännare antaga, att den innefattar flera arter; men i ekonomiskt hänseende är deras skillnad utan all vikt; lukt, smak och egenskaper äro alldeles de samme. Märkvärdigast är förändringen med mörkare, brunfjällig hatt, hvars kött i luften genast rodnar. De förekomma både i skogar och på gräsväxta fält öfver hela Sverige, mest likväl på slättland, från våren till October månad.

Samtliga dessa arter, af hvilka den andra i ordningen är den sämsta, den tredje den förnämsta, kunna utan åtskillnad

begagnas och anrättas på mångfaldiga sätt. De tvenne sistnämnda åtminstone kunna äfven förtäras råa. Champignonerna användas äfven torrkade och pulveriserade eller beredde till en art af Soya, att förhöja smaken på flera saucer och anrättningar.

3. *Musseroner* (PRUNULI *). Bland de egentlige Skif-svamparne (AGARICI), som skiljas från föregående genom foten, hvilken utbreder sig till haltens kött och skifvornas fäste, genom foten vidfästade skifvor m. m. samt från de följande genom sina tunna, hinnaktiga skifvor, är denna afdelning den ädlaste och viktigaste. Från äldsta tider finner man den räknad bland de läckraste arter; i *Frankrike* och *S. Europa* sättas de vida öfver vanliga Champignoner, hvilka de till utseendet något likna, men hafva en starkare och angenämare både lukt och smak. De hafva en mjuk, köttig, glatt och torr hatt, vanligen fläckig, en fast fot, växa i stora tufvor eller vida ringar (circinantes) och förekomma endast om våren; i Maji eller början af Junii. De synas mer än andra svampar vara inskränkte till vissa trakter (f. c. i Småland har jag aldrig funnit dem), hvarföre de ock för vissa provinser i Frankrike och Italien utgöra en vigtig handelsartikel. Deraf förklaras, att de hittills äro illa beskrifne **) (vanligen finnas de aftecknade efter

*) Böra alldeles icke förvexlas med *A. Prunulus*, som hittills skett af alla systematiska författare; de hafva med de nne föga gemensamt; fröstoffet är hvitt, skifvorne knappast vidfästade foten, än mindre nedlöpande o. a. v.

**) Med de ättlige, ofta viktigaste svamparne inträffar ej sällan samma förhållande, som med flere officinelle exotiske Fanerogamer, att dessa äro minst kände och utredde i afseende på arten, hv.raf de hämtas. Orsaken dertill bland svamparne är den, att de vanligen endast blifvit beskrifne af Ekonomer, som ej kunnat uppgifva deras väsentliga skiljemärken och endast torrkade blifvit sedde af Botanik-

torrkade exemplar), och som de finnas endast vid en årstid, då man sällan söker svampar, torde detta vara orsaken, hvarföre de utur nyaste systematiska arbeten nästan försvunnit, så att ingen enda af inthörande arter finnes upptagen i Persoons synopsis. De viktigaste af mig i Sverige sedde äro:

a) *Hof-Musseronen* (*Agaricus gambosus*, känd i Skåne under namn af Hof-svamp) är den största och hos oss allmänaste arten*), likväl hafva vi endast funnit den i Skåne, der den om vårtiden finnes i stora hopar på gräsväxta ställen. Den har en mycket köttig, mjuk, blekgul, i kanten finluden och vågig hatt, som sönderspricker äldre uti rutor, foten är tjock, upptill luden, skifvorne emot foten urnjupne i spetsen, ganaka tätt sittande, mest hvita.

b) *Äkta Musseronen* (*A. Mouceron* Bull.) är mindre än föregående, växer i tätare tufvor, hatten vit eller gråaktig i kanten tunn, glatt, foten lökformig, af inväxte trådar strimmig, skifvorne hvita, mycket tätt sittande, mot foten afsmal-

ster; vidare att deras geografiska utbredning synes vara mera inskränkt och bunden vid vissa localer, samt att man förmycket fäst sig vid folks-namnen, som i olika provinser tilläggas olika arter.

*) Den är Clusii Fung. esc. III genus och efter honom anförd af alla äldre skriftställare, hvilkas synonymymer af Linné hänfördes till *Ag. Georgii*, ehuru Linné visserligen vid sin arts bestämmande icke hade denna art för sig. Namnet hör likväl i visst afseende till denna, emedan det är lånadt af Clusii uppgift, att den i Ungern framkommer vid St. Georgii fest d. v. s. i slutet af April. Efter Linné försvann den helt och hållet (icke ur Ekonomiske, men) ur alla Botaniske böcker, tills den återfanns af mig i Skåne. Som Österrikisk har den sedan ånyo blifvit beskrifven af Krumbholz; och Lenz, som fann den i Thüringen vid den tid fruktträden blomma, kallar den *A. Pomonae* och, som han ej kände dess historia och synonymi, förundrar han sig att en af de störste och läckraste arter skulle vara alldeles okänd.

nande och hela. Vi hafva endast sett denna från trakten af Vesterstad i Skåne; insamlad i mängd af Stud. *Angelin*. — Huruvida den *bleka Musseronen* (*A. pallidus* Schaeff.) är derifrån skild art eller icke, kunna vi icke nu med visshet afgöra. Vi sågo den en gång sistledit år straxt före midsommar vid Upsala.

c) *Fläckiga Musseronen* (*A. tigrinus* Schaeff. ej Bull.) har mörkare gråaktig färg, äfven på skifvorne, hatten har stora mörkare fläckar, skifvorne äro nästan fria, bredare och mera åtskilda. Finnes vid vägar på ängarne i Skåne, något sednare än de föregående. Den hör till *Fung. esc. IV genus Clusii*; jemte *A. multiformis* Schaeff. m. fl. — *Paulet* åtskiljer efter olika provinser 8 arter af Musseroner.

Musseronerne användas både färska och torrkade, då de i synnerhet erhålla sin angenäma lukt.

Anm. Höst-Musseroner skulle vi vilja kalla en flock af arter, som med dessa ega mycken likhet, men sakna fläckarne på hatten och i allmänhet äfven den angenäma lukten. De förekomma endast sent på hösten. Man känner icke med viss-
het dessas egenskaper, ehuru vi knappast tvifla att de, som upptaga *Ag. violaceus* L. bland ätliga arter, under detta namn förstå en af dessa, nemligen *A. personatus*; ty alla Cortinaries, till hvilka den rätta *A. violaceus* hör, räkna vi bland misstänkta arter. En af de skönaste till denna flock hörande (*A. tyrianthinus* Fr. Obs.), som utmärker sig genom en köttrodviolett färg och i synnerhet en lätt från hattens kött lossnande yttre hinna och eldrödt svamplager, har lukt äfven af Musseroner. Den torde i synnerhet förtjena närmare undersökning, men förekommer sparsamt i S. Sveriges Bokskogar. Endast på det s. k. Näset vid Odensjö i Småland är den under October månad af Pastor Rydeman funnen i mängd.

4. *Riddarskiflingarne* utgöra en annan flock bland de egentlige skiflingarne, som innefattar de flesta större köttige arter med hvitt fröstoff, hvilka man i mängd finner höstetiden i alla barr-skogstrakter. De igenkännas af deras på ytan i fuktig väderlek klubbiga och något gryniga, fjälliga eller strimliga (men icke håriga) hatt, tjock fot, och emot foten urnjupne tätt sittande skifvor. Köttet hos hatten är ganska fast; de hafva en mild smak; lukten är antingen ingen eller lik nymalet mjöl. De af denna afdelning i S. Europa växande arter f. e. vår äfven inhämska *Ag. Russula* Schaeff. räknas bland ätlige arter; men de fleste hos oss växande och allmännaste saknas antingen i S. Europa eller finnas blott i subalpiska trakter f. e. *A. equestris* L. Detta är orsaken, hvarföre de hos oss växande icke äro tillräckligen till sina egenskaper bepröfvade. Ehuru alla anledningar synas antyda åt dem ett utmärkt rum bland ätlige arter, framställa vi dem endast som synnerligen förtjenande noggrannare pröfning, ty på enskilde försök våga vi icke bygga. — Framför allt bör man icke förblanda dessa med *Russuler*.

a) *Gula Riddarskiflingen* (*Ag. equestris* L. *A. flavovirens*) är utmärkt köttig och fast, med kort fot, småfjällig i kanterna böjd, mörkare hatt, och svafvelgula skifvor. Har ingen lukt. Växer i stor mängd, sent på hösten, i bergiga skogstrakter. *Den är icke ännu tillräckligen bepröfvad.*

b) *Bruna Riddarskiflingen* (*A. pessundatus*) liknar till yttre formen alldeles föregående, men har något grynig, mörkbrun hatt, hvita, slutligen rodnande skifvor och lukt af nymalet mjöl. Växer på lika ställen med föregående. Är så nära förvandt med följande, att vi länge tvekade skilja den som art *).

*) Snarlik denna är en ny art (*A. Colossus*), som är den stör-

c) *Rosenfärgade Riddarskiflingen* (A. Russula Schaeff.) har mera tydligt grynig och regelbunden hatt, som är rosenfärgad, smalare fot och angenäm lukt. Denna art, som i synnerhet i Österrike värderas, är sällsynt hos oss och synes endast finnas i S. Sveriges löfskogar.

Samma milda inbjudande smak ega talrika med dessa närbeslägtade, men icke tillräckligen bepröfvade arter, såsom den svartstrimmige (A. portentosus lätt känd af sina svarta ränder på den gråa klibbiga hattens yta), den hvita (A. Columbetta, som är helt vit, men lätt förvexlad med giftiga arter) o. s. v.

5. *Plattskiflingarne* (CLITOCYBE) skiljas från de föregående hufvudsakligen genom sina långt på foten nedlöpande skifvor, som sluta sig i en långt utdragen jern spets. Dertill kommer att de hafva mer spongiös än köttig fot, slutligen platt eller nedtryckt hatt (vanligen då kallade *Tratts-kiflingar*) och mindre höga färgor, vanligen grå eller bleka. Ingen af dessa är likväl bekant, som giftig; tvertom flera i S. Europa räknade bland de förnämste ätliga arter f. e. *Pinedo* (A. Garidelli, ganska närbeslägtad med vår A. sinopicus, som äfven har lukt af nymalet mjöl) från Provence, "*Oreille de chardon*" (A. Eryngii), *Oreillette* (A. auricula), *Cardarella* (A. Cardarella) m. fl., men ingen af dessa finnes hos oss, utom A. auricula, som vi en enda gång funnit. Af de författare, som efter yttre kännetecken öka de ätliges antal, anföras väl A. gibbus, odoratus m.

ste och fastaste af alla bekanta Skiflingar. Hatten, som uppnår en fots bredd, sönderspricker i fjäll; foten, som är 4 tum tjock och deröfver vid basen, är på ett märkvärdigt sätt upptill alldeles vit, men nedtill med en skarpt begränsad tegelfärg, hvilken färg det hårda fibrösa köttet antager blottadt för luften. Den hör till en annan afdelning bland de så talrika Tricholomerne och växer vanligen ensam uti mo-skogar i Småland.

fl., hvilket väl icke är osannolikt, men vi veta icke att de någonstädes i mängd användas, utom

a) *Pudrade Plattskiflingen* (*A. nebularis*), som är en stor art, med köttig, i början kullrig, sedan flat hatt, af grå färg, i början öfverdragen med ett fint doft; smala, ganska tätt sittande blekhvita, på den tjocka elastiska foten nedlöpande skifvor. Den räknas dock icke bland de läckrare arterne; att dömma af yttre utseendet och friska svampens smak skulle den närbeslägtade *A. Schumacheri*, som har brun, i kanten blekare hatt, hvitare skifvor samt saknar puder, vara bättre. Den förra växer ofta i stor mängd i löskogar, trädgårdar o.s. v., den sednare endast i bokskogar *).

b) *Volluktande Plattskiflingen* (*A. suaveolens*) är mindre än föregående, helt vit, med glatt hatt, smal, nedtill tjockare, ludes fot. Har en angenäm lukt af anis. Sällsynt på moss-lupne ängar.

c) *Doftande Plattskiflingen* (*A. fragrans*) är ännu mindre och tunnare än föregående, men har samma angenäma lukt. Den skiljer sig från föregående genom ihålig fot, i kanten finstrimmig hatt, samt i synnerhet genom lärgen, som hos den växande svampen är smutsigt gråhvit, eller gulhvit, vattenaktig, men torrkad blir den helt vit. Föregående är både torr och fuktig vit. Allmän sent på hösten på gräsväxta ställen.

Denna och föregående insamlas i vissa departement i Frankrike i mängd under namn af Mouceron eller petite Oreillette. (Man har oriktigt antagit, att dessa namn skulle höra till *A. virgineus* Wult.).

*) *Stora Trattskiflingen* (*A. giganteus*) är nära förvändt med dessa och upptagas äfven bland ätliga arter. Detta synes visserligen sannolikt, men vi känna icke den speciellt någonstädes använd. Den är sällsynt; först 1834 lyckades oss finna den vid Femsjö, och då till största mängd. Den framkommer tidigt.

Anteckningar

öfver

de i Sverige växande ätliga Svampar,

www.libtool.com.cn

hvilka,

med Vidtberömda Filos. Facultetens

tillstånd,

under inseende

af

Oeconomiae Practicae Professorn

MAG. **ELIAS FRIES**

L. K. V. A., K. Landtbr. Ac. m. m.

för

Filosofiska graden

komma att offentligen försvaras

af

AND. AUG. HAMMARSTRÖM

af Vestmanlands och Dalhla Nation. Terserisk Stipendiat.

på Gustav. Audit. d. 4 Junii 1836.

6.

Upsala,

Palmblad, Sebell & C. 1836.

www.libtool.com.cn

Anm. *Honungs-skiflingen* (*A. mollus* Vahl, *A. polymyces* Pers.) har ring på foten, men står föröfrigt närmast *Tratt-skiflingarne* i naturlig förvandtkap. Den skiljes lätt från de öfrige genom sin ring och svarta hår på den smutsigt honungsgula hatten. Vanligen växer den i stora tufvor vid gamla trädrötter, men äfven ensam på ängar och i löfskogar. Den skall användas mycket under namn af *Hallimasch* af fattigare folket i Ungern, Österrike o. s. v. I Frankrike anser man den åter bestämdt för giftig. Vi anse därför bäst alldeles lemna den; vi förmoda någon förvexling af ännu obestämda arter.

6. *Brosk-skiflingarne* (*CHONDROPODES*). Denna artrika afdelning skiljes lätt från alla föregående genom sin brosk-artade fot (*stipes extus cartilagineus*), som inuti är pipig eller fylld med en mjukare spongiös massa; (hos *Musseroner* och *Riddarskiflingarne* är foten alldeles likartad, både på ytan och inuti köttig; hos *Plattskiflingarne* på ytan fastare af hoppackade, lätt likväl skiljbara, trådar eller fibrer, inuti spongiös) från *Plattskiflingarne* skiljas de dessutom genom aldrig medlöppande skifvor. — En stor del af dessa äro så små, att man knappast skulle anse mödan värdt, att insamla dem, likväl värderar man i Österrike synnerligen

a) *Tidiga Brosk-skiflingen* eller *Nagel-svampen* (*A. esculentus*), som är den tidigaste af alla Skiflingar, hvilken äfven kring Upsala framkommer i April månad. I skogstrakter finnes den likväl i större mängd på torra hedar. Hatten är icke större än ett runstykke, platt, blekgul, stundom grå; foten smal som ett grässtrå, platt, gulaktig; skifvorne hvita, breda, löst vidhäftade foten. Den användes mest i ragouter o. s. v.

b) *Tappfotade Brosk-skiflingen* (*A. fusipes*) är vida större än föregående, har rödbrun oregelbunden hatt, uppblåst nedtill afsmalnande djupt färad fot, från foten nästan lösa och

sinsemellan åtskilda skifvor, som skifta från hvitt till rött. Den växer vanligen vid rötterna af gamla ekar, men är sällsynt i Sverige. Den upptages af Allioni och flera som ätlig; *vi hafva icke försökt den*. [Den *släckiga Brosk-skiflingen* (*A. maculatus* Alb et Swain.), som är vit rödfläckig med ganska tätt sittande skifvor, och den *Vridna Brosk-skiflingen* (*A. contortus* Bull.), som har uppåt åtsmalnande vriden fårad fot, synas till egenskaper öfverensstämma med den *Tappfotade Br.*, med hvilken de äro nära förvandte; men man saknar ännu bestämd erfarenhet. Båda dessa äro uti våra barrskogar allmänne].

7. *Träd- eller Snäck-skiflingar* (PLEUROT) utgöra en flock bland de egentlige Skiflingarne, hvars arter växa på gamla trädets stammar eller gamla stubbar, ofta i stora hopar, samt igenkännas af sin sneda fot, som sitter icke midt under hatten utan närmare den ena kanten eller ock vid sjelfva kanten, då vanligen ganska kort och otydlig. Hatten, som derigenom blir sned, liknar vanligen ett snäckskal. Fröstoftet är hvitt. Några arter hafva en mer eller mindre tydlig ring; de äro icke till sina egenskaper kända. De upptagas af de flesta och redan af Clusius bland ätliga arter, ehuru det är svårt att bestämdt afgöra, hvilka arter de specielt förstå, under det hittills en stor förvexling i art-bestämning egt rum. Man antager för ätliga:

a) *Almträds-skiflingen* (*A. ulmarius*) med fast och horisontel hatt, hvilken på ytan är slät, glatt, blek eller gråaktig, men ofta liksom marmorerad, foten fast, tydlig, infästad snedt under hatten, skifvorne hvita emot foten urnupne nästan fria. — Vi hafva funnit den bäst utbildad på bok, men äfven på alm, svart-pappel m. fl. träd.

b) *Allmänna träd-skiflingen* (*A. ostreatus*) med en mjuk och uppstigande (d. v. s. mot den ena utdragna sidan uppåt böjd) hatt, ganska kort, ofta otydlig fot, skifvorne löpa långt

ned på foten, på hvilken de löpa tillbopa i form af ett nät. Denna art växer på gamla stubbar efter ek och bok, bäst utbildad om våren med mörk hatt. Äldre angripes den vanligen af insekt-larver och blir då oduglig.

c) *Pil-Trådsvampen* (*A. salignus*) liknar mycket föregående, men hatten är fastare mera horisontel med nedtryckt disk, skifvorne sammanlöpa icke på den nedtill hvitludna foten. Finnes sent på hösten på Pil och flera träd's stammar. Bör nog skiljas från *A. conchatus*, som har tunnare nästan läderartad hatt. I Österrike, på Vogeserne och i flera provinser af Frankrike insamlas dessa tvenne sistnämnde i mängd; mig hafva de förefallit sega och mindre smaklige.

1919.

8. *Mjöl-skifflingar* likna till utseendet och de på foten nedlöpande skifvorne mest *Platt-skifflingarna*, men hatten är mer oregelbunden och skifvorne skifta äldre i rödt af *fröstoftet*, som är *blekrödt* *); hos alla förut anförde egentlige skifflingar (5—7) hvitt. De utmärka sig dessutom med en ganska märkbar lukt, lik nymalet mjöls. Tvenne arter af dessa äro med säkerhet ätliga:

a) *Vanlig Mjöl-skiffling* (*A. Prunulus Scop.*) **). Hatten är köttig, fast, i kanten inböjd, i början finluden vanligen hvit, men stundom grå eller gulaktig; foten kort nedtill smallare, skifvorne tätt tillsammansittande, i början alldeles hvita,

1922.

*) *Fröstoftets* färg, som lemnar det viktigaste och säkraste kännetecken på svamparnes arter, undersökes lätt om man lägger dem på ett svart papper eller bläckplåt, då det inom några timmar nedfaller.

**) Namnet härleder sig af förväxling med *Musseronerne*, som äro Italienarnes *Prugnolo*. Denna art åter kallas af Italienare och ekonomiske författare *Orcella*. — Redan Clusius skilde dem åt och räknade denna art till samma flock med *Chantarellen*.

sedan rödlette. Storleken högst föränderlig. Allmän, i synnerhet i löfskog och framkommer redan om sommaren.

b) *Grållmjölskiflingen* (*A. popinalis*) är mindre, men växer i tufvor, färgen (äfven skifvornas, som sitta mindre tätt tillsammans än på föregående) är öfverallt grå. Förekommer sednare om hösten på öppna gräsväxta fält, hittills blott sedd i S. Sverige.

Båda dessa arter äro smaklige och användas lika med Chantarellen.

Anmärk. Alla egentlige Skiflingar med mörkgult, rostbrunt och mörkt fröstoff, räkna vi till misstänkta arter; ehuru vi veta att flera anses ättlige och i stor mängd användas, emedan arter deraf så ofta äfven af Botanister förvexlas, att man sällan kan fullt lita på andras uppgifter. — Det samma gäller om *Spindel-skiflingarne* (*Cortinarii*) och *Stem-skiflingarne* (*Gomphidii*), hvilka båda ett vandt öga väl genast skiljer från sistnämnde Skiflingar, men deras hufvudsakliga skillnad fordrar mikroskopisk undersökning.

g. *Soft-skiflingarne* (*HYGROPHORI*). Dessa bilda ett art-rikt från de egentlige Skiflingarne skarpt åtskildt släkte, hvars väsentligaste karakterer väl fordra mikroskopisk undersökning, men äfven genom yttre kännetecken lätt åtskiljes. Skifvorne, som vanligen löpa ned på foten sinsemellan långt åtskilda, äro tjocka, saftiga, emedan fröredningslagret förvandlas till en mjuk vaxartad massa; icke utgöres af en tunn, torr oförändelig himma, som hos oss de egentlige Skiflingarne. Fröstoffet är hvitt. Formen är vanligen lik Chantarellen, med hvilken de ock äro närmare beslägtade, fast de lätt skiljas genom bredare och i kanten hvassa skifvor, mer eller mindre fuktig, vanligen klibbig hatt. Detta släkte har flera underafdelningar, nemligen 1) med en otydlig ring på foten (f. e. A.

olivaceo-albus, hypothejus, ~~...~~; purpurascens m. fl.). Dessa anses för misstänkte, ehuru ~~...~~ en (*A. mugnajus*) skall ätas i Italien; 2) utan spår till ring, men foten sträf af små punkter. Flerav af dessa räknas med säkerhet till ätliga arter; 3) med en på ytan fibrillös fot; dessa arters egenskaper äro okände, *H. ovinus* har väl stark lukt af nymalet mjöl och rå ej oangenäm smak, men är icke försökt i större quantitet, hvarföre vi lemna den; 4) med glatt fot och fast substans. Alla hithörande arter upptagas bland ätliga, ehuru en del äro så små och tunna, att de knappast förtjena insamlas f. e. *A. virgineus* *); detta gäller än mer om 5:te afdelningen med vattenaktig och bräcklig substans (*H. coccineus*, *punicus*, *cera-ceus* m. fl.), hvilka aldrig blifvit använde.

a) *Hvita Saftskiflingen* (*H. eburneus*). Hela svampen är snöhvít, med köttig slät, mycket klabbig hatt, äfven foten är i fuktig väderlek klabbig, upptill sträf af små hvita fjäll, skifvorne nedlöpande tjocka och åtskilde. I löfskog efter regn i mängd. Upptages väl af alla författare bland ätliga arter, och skall i synnerhet i Italien värderas under namn af *Tozzolo*, men förvexling eger så lätt rum med andra arter, att vi tro den icke utan varsamhet böra begagnas. Följande äro att föredraga.

b) *Bleka Saftskiflingen* (*H. penarius*). Gulblek, nästan hvít och af fast substans. Hatten i våt väderlek endast fuk-

*) Den art, hvilken de fleste skriftställare öfver ätliga svampar kalla *Agaricus virgineus*, äfven som Sowerb. t. 32, är icke den rätta; utan en mindre underart af *H. pratensis* eller *Ag. pratensis* β . *virgineus* S. M., hvilken öck, om så behagas, kan anse för en egen art. Då man ytterligare uppgifver, att den i flera trakter af Frankrike insamlas under namn af *Petit oreillette* och dertill citerar Bulliard t. 551. f. 1, som intygar samma förhållande blott med den skillnad, att han uppgifver inhämska namnet *Mouceron*, ett collectivt namn för väluktande arter, antaga vi en förvexling med *Ag. fragrans*, hvilken art nämnda figur i vår tanke föreställer,

tig, ej klubbig, slät; foten tät, o~~ft~~ermig, vid basen oftast tappformig, öfverallt af nästan omätkiga punkter sträff. Skifvorne tjocka; nedlöpande, på sidorne skrynkliga. Hittills funnen i S. Sveriges bokskogar. Den har ingen utmärkt lukt, men den är en af de smakligaste arter och vi kunna af erfarenhet sjelfva intyga att den icke det minsta incommoderar.

c) *Skogs-saftskifflingen* (*H. arbustivus*). Liknar till utseendet mest följande, men skiljes från den samma lätt genom sin jemutjocka fot, som upptill är hvitmjöligen eller snarare beströdd med hvita fina gryn, klubbiga hatt, samt endast fastväxte, icke nedlöpande, skifvor. Från föregående, med hvilken den är närmare förvandt, afviker den både genom anförde kännetecken, samt blekt rödgul hatt, som är strimmig af mörkare tilltryckte hår, föröfrigt alldeles, äfven i kanten, glatt. Växer i löfskog, men sparsamt. (*H. pudorinus*, med glatt kötttröd klubbig hatt och i toppen hopknipen fot, växer i bergiga granskogar kring Jönköping. Den har samma milda smak, men är ännu icke försökt).

d) *Äng-saftskifflingen* (*H. pratensis*) är en af de allmänna och mest förändelige arter, hvarföre den af de flesta svampkännare sönderdelas i en mängd arter. Utom färg och storlek (båda äro mera utmärkte i södra Sverige än i medlersta, der vi endast sett den ovanligt liten och blek) finnes likväl ingen skillnad. Foten på denna art afsmalnar nedåt och är fullkomligt glatt. Hatten är i midten ganska köttig, men i kanterne tunn, något fuktig, men icke klubbig, glatt. Skifvorne långt från hvarandra afskilde, på foten nedlöpande och bågformigt böjde. Växer på mossupne ängar.

Alla dessa arter af Saftskifflingar, i synnerhet de tre sistnämnde, kunna användas som Chentarellen, med hvilken de i smak och egenskaper öfverensstämma. Att ännu flera af denna afdelning äro tjenlige till föda betvifla vi icke, ehuru vi

icke veta dem vara tillräckligen bepröfvade. *H. ovinus* utmärker sig genom en stark lukt af nymalet mjöl, som tyckes vara ett osvikligt kännetecken på ätlige arter.

10. *Mjölkskifflingar* (LACTARI) skiljas från de föregående genom sin mer eller mindre i midten nedtryckta hatt, och mjölksaftiga skifvor, hvilkas saft förvaras uti under mikroskop tydlige blåsor, då hos alla föregående skifvorne äro bildade af fina trådar. Af denna afdelning äro några och 60 arter bekanta, hvaraf ett par i S. Europa på träd växande, likna till formen alldeles Trädskeflingar (Ag. Pleuroti). Bland dessa äro flera räknade bland de förnämste mat-svampar, andra åter äro giftige. Till dessa sistnämnde höra alla med inrullad i yngre tillståndet skäggig eller luden kant, hvilket är så mycket viktigare att iakttaga, som de eljest lätt förvexlas med *Riskor*. Köttet hos dessa är vanligen äfven vesiculöst. Bland de talrike, som ätlige anförde, upptaga vi endast:

a) *Äkta Riskor* (*Agaricus deliciosus* L.). Mjölksaften hos denna art är, genast den utbryter, brandgul, äldre kvarlemnar den grönaktige fläckar på skifvorne, liksom hela svampen gammal ofta antager en smutsigt grön färg, då den förkastas. I friskt tillstånd är hela svampen brandgul eller stöter något åt tegelfärg, på den glatta, något klibbiga, hatten märkt med mörkare ringar. Foten fast, vanligen ihålig. Bör nog skiljas från andra arter, hvilkas mjölksaft egentligen är hvit, men gulnar vid luftens beröring. Den har ingen angenäm lukt, färsk en skarp något brännande smak, men få arter äro så enstämigt räknade bland läckerheter som denna, hvilket förhållande ock det Linneanska namnet antyder. Den är ock bland de få arter, som i Sverige hittills blifvit begagnade. Den växer nästan öfverallt i Sverige och nordliga Europa, endast i få bergstrakter i S. Europa, i barrskogarne och framkommer ofta tidigt efter regnväder i Junii och finnes ännu framuti November.

Utom de vanliga anrättningsätten, såsom rostad eller stekt med något smör, peppar; salt och persilja, användes den flerstädes, f. c. af snart sagt hvarje hushåll i Böhmen, inlagd som Gurkor i ättika, hela året om som sallat.

Anm. De öfrige *Riskorne* (de bilda en särskild afdelning bland Mjolk-skifflingarne) förkastas vanligen såsom misstänkte. Likväl utmärker sig den *bleka Riskan* (*L. pallidus*) genom en mildare angenäm smak. Sannolikt bör den öfverflyttas till *Brötlingarnes* afdelning.

b) *Pepparlingarne* (*A. piperatus* L. m. fl.) igenkännas af sin hvita färg, fasta substans, slutligen trattformiga glatta och på ytan alltid torra hatt, utan alla hälten eller ringar, fasta och korta fot, ömniga hvita mjölksaft, brännande pepparsmak. Den räknas äfven allmänt bland ärlige arter, och användes i stor mängd icke blott bland Slaviske folken, utan äfven i Italien, Frankrike o. s. v. Vanligen förväxlas likväl under detta namn åtskillige mycket lika, ehuru väsentligen skilda arter (den af Prof. Swartz först skilda *Ag. pargamenus* har jag i Sverige funnit allnånnare än den äkta, af Bulliard tecknade och i Frankrike använde) och då vi icke kunna garantera deras öfverensstämmelse i egenskaper, så hafva vi endast i förbigående anmärkt dem.

c) *Brötling*. Under detta namn betecknar man i Tyska folkspråket en afdelning af Mjolk-skifflingar, hvilken är mer grundad i naturen än alla de systematiska indelningar man hittills haft af dem. Så lätt de ock genom yttre utseendet, sin vanligen milda smak och sin kastaniebruna eller orangefärgade hatt skiljas från de öfrige, så svårt har det likväl varit att för dessa uppgifva någon systematisk begränsning. En sådan erbjuda likväl skifvorne, som icke blott äldre skifta färg och blifva mörkare, utan ock af fröstoffet blifva vitpudrade — ett förhållande, som icke eger rum bland de öfrige. Flera

Anteckningar
öfver
de i Sverige växande ätliga Svampar,

hvilka,
med Vidtberömda Filos. Facultetens
tillstånd,

under inseende

af

Oeconomiae Practicae Professorn

MAG. ELIAS FRIES

L. K. V. A., K. Landtbr. Ac. m. m.

för

Filosofiska graden

komma att offentligen försvaras

af

PEHR ENGMAN

Norrlänning. Bergens. Stipendiat.

på Gustav. Audit. d. 11 Junii 1836.

f. m.

7.

Upsala,
Tryckt hos Leffler och Sebell, 1836.

www.libtool.com.cn

bland dessa äro ätliga; af dessa förtjena likväl första rummet Tyskarnes *Gold-Brötling* och *Braun-Brötling*, hvilka vi ansett som **färgförändringar** af *Stora Brötlingen* (Ag. *Lactarius volemus*). Denna har en ovanligt tjock, tät, fast fot, en fast, styf, torr, på ytan slutligen söndersprucken hatt, utan upphöjning i midten; i början nästan hvita, slutligen gula eller rödbruna skifvor, som hysa en ömning hvit mjölksaft (dessa färg förändras stundom vid luftens beröring). Den är en bland de i ekonomiskt afseende viktigaste och smakligaste arter, som äfven kan förtäras rå. Den växer i skogsmark i S. Sverige i stor mängd och finnes äfven kring Upsala.

d) *Milda Brötlingen* (Agar. s. *Lactarius quietus*). Snarlik den bruna förändringen af föregående, men har ett lösare kött, i början något klabbig, slutligen utblekt hatt med otydliga mörkare ringar, foten blir äldre brun spongicus, skifvorne tegelfärgade. Den växer i löfskog och användes liksom föregående. [Med denna bör icke förblandas den *skarpa Brötlingen* eller Ag. *rufus*, hvilken utan andra kännetecken utmärker sig genast genom en brännande peppar-smak, hvarföre den äfven blifvit räknad till Pepparlingar. Man känner den väl icke som giftig, men den förkastas dock].

11. *Spródlingar* (RUSSULAE), Fransmännens *Prévats*, Tyskarnes *Täublinge*, likna mycket Mjölkskiflingar, en del mer Chantareller, men skifvorne, som i kanten äro hvassa, likna hvarken ådror eller hysa mjölksaft; de äro dessutom ovanligt spröda och ofta alla af samma längd; hos alla föregående finnas flera kortare skifvor inblandade närmare kanten. Deras väsendtligaste skillnad ligger likväl i lamellernes under mikroskop blott märkbara vesiculösa structur. Som snart sagt alla hit hörande arter förekomma med de mest olika färgor på hatten (skifvorne äro hvita eller gula) och man endast derefter

tagit deras känнемärken, herrskar en förvillelse i deras bestämmande, som gör att vi icke våga tillstyrka någon arts bruk, ehuru vi känna att flera äro både oskadlige och välsmakande, samt i flera länder mycket värderade. Dertill kommer att de giftige äro hos oss ytterst allmänna, de ätlige äter ganska sällsynte. De giftige äro spröde, hafva ett vesiculöst kött; de ätlige äter ett fibröst och fast kött. Skifvornes gula färg och den milda smaken anse vi icke för fullt tillförlitlige tecken till en arts ätlighet, som man uppgifvit; vi äro böjde att snarare antaga, att dessa båda karakterer, som så ofta förekomma i förening, icke verkligen antyda skilda arter, utan endast en förutgången decomposition-process af det skarpa och giftiga ämnet hos arterne med vesiculöst kött, hvilket afsondrats till lamellernes färgande ämne (?). Ty öfverser man dessa bägge skillnader, finnes ingen olikhet emellan de motsvarande arterne i de bägge efter nämnde egenskaper bildade afdelningarne; de växa vid samma årtid och på samma ställen, blandade om hvarandra. Följande trenne antagas som alldeles oskadlige, fast hittills med misstänkte eller rent af giftige förvexlade, men fordra stor varsamhet vid bestämmandet.

a) *Grönaktiga Spröddlingen* (*Russula virescens*). Hatten vanligast mer eller mindre grön, stundom hvit, utan den yttre klubbiga hinnan, som förekommer hos de giftige arterne, med pudrad eller fläckig, liksom rutig, yta; kanten slät, i början inbörd; foten icke spongios, äfvensom de smala, tålsittande, vilka långa, men merendels greniga och vid foten fastväxte skifvorne, hvita. På ljunghedar, helst under gamla björkar. Smaken alltid mild och angenäm.

b) *Milda Spröddlingen* (*R. lepida*). Hatten fast, öfverallt (äfven i kanten, som är slät) köttig, rosenröd, äldre hvitaktig, utan yttre hinna, hvarföre ytan är nästan finluden och lätt upplöses i rutor eller små fjäll, foten fast, oftast rödaktig, skif-

örne rundade, åtskilde, tudelte mycket tjocka. Smaken mild. Så lik denna art vid första anblicken är den vanliga Sprödlingen (*R. emetica*), så afvikande äro både dess byggnad och egenskaper. Man har äfven en hvit förändring deraf. Båda dessa varieteter förekomma oss vetterligen endast i S. Sveriges löfskogar, mest bokskogar.

e) *Ätliga Sprödlingen* (*Rosa vesca*). Hatten styf (rigid) öfverdragen med en tunn föga klabbig hinna; på ytan finskrinklig, med utstående finstrimmig kant; foten fast, nätformigt skrynkelig, skifvorne hvita, fastväxte vid foten, tätt tillsammansittande, ofta tudelade, men icke sinsemellan förenade med ådror. Smaken mild och angenäm. Färgen föränderlig, kötttröd o. s. v. Förekommer mycket tidigt Jun.—Aug. helst i löfskogar, men högst sällsynt hos oss, då den närlägtade skedliga *R. emetica*, från hvilken den endast af ett mycket vandt öga med säkerhet kan skiljas, finnes öfverallt i stor mängd.

12. *Ätlig Chantarell* (*CANTHARELLUS CIBARIUS*) igenkännes lättast af alla Skifflingar genom sina tjocka, smala, åtskilda, greniga på den nedåt afsmalnande foten nedlöpande, åderlika skifvor, sin höggula färg (liknande ägg-gula), samt köttiga, glatta hatt. Endast med *brandgula Chantarellen* (*C. aurantiacus*) skulle den kunna förvexlas, men denna har vanligen en mörkare färg, finluden hatt, bredare och tättsittande skifvor. Den uppkommer i stor mängd efter de första sommarregn och finnes sedan hela hösten igenom; öfver hela riket är den en af de allmännaste arter. Den är öfverallt erkänd, som en bland de viktigaste och förnämste af ätliga svampar. Den är ock en af de få arter, som hittills blifvit till föda begagnad hos oss*).

*) Det är denna art, som Tyskarne förstå med *Pepperling*, och huru smaken är mild — alldeles icke *A. piperatus* L. Dess bruk

13. *Hinn-skifflingar* (MARASMI) igenkännas af en tunn, seg, merendels platt hatt, en seg broskartad eller hornartad fot, tjocka, vanligen gles sittande skifvor eller ådror, som med åldren blifva segare och nästan läderartade. De ruttna aldrig, försvinnas icke så hastigt, som de föregående, utan hopskrynklas endast i torr luft, men qvickna åter till i fuktig, hvilket icke inträffar med de föregående. Alla växa på nedfallne löf, gräsrötter o. d. De äro små och användas derföre icke som födoämnen; men som flera utmärka sig genom en kryddartad lukt och smak, äro de synnerligen värderade som kryddor uti soppor, ragouter och flera anrättningar. De skola framför andra kryddor ega det företräde, att icke vara hettande, stimulerande eller i längden förlappande. Märkvärdigt är, att dessa egenskaper tillhöra nästan uteslutande detta slägte. Så f. o. höra alla Skifflingar, ehuru till yttre utseendet olika, med stark löklukt hit; flera utmärka sig med smak af peppar, hvilka likväl icke äro försökte, f. e. *M. peronatus*, *urens*. Andra utveckla torrskade en mild lukt och smak af neglikor (f. e. *M. oreades* eller *A. caryophyllaeus* Schaeff.), Fentål (*M. foeniculaceus*), anis o. s. v. Man kunde lätt vara frestad till att antaga, att dessa hos oss inhämska kryddväxter voro mera afpassade för vårt lands behof, än de brännande tropik-ländernas. Att de flesta äro så små, är väl orsaken att så få af dem användas. Uti stor mängd insamlas och högt värderas likväl:

1. *Neglike-skifflingen* (*M. oreades* eller *caryophyllaeus* *). Hatten är något köttig, glatt, slät, yngre och fuktig rödaktig, äldre och torrskad utblekt, nästan hvit. Foten är tät, seg,

säges vara infördt af Araberne; namnet cantharell härstammar åtminstone från Arabiskan.

*) Schaeffers namn, såsom äldre och linadt af ett i S. Tyskland i folkspråket bekant, torde böra föredragas,

kruskartad, men på ett alldeles eget sätt lätt öfverdragen af ett fint ludd, hvarföre man länge misskände dess släktkap med dem, som hafva en tydligen hornartad fot. Skifvorne äro fria, vida åtskilde, bleka och likna de egentlige skifflingarne mera än någon annan af detta artrika slägte. Den har en svag, behaglig lukt af Neglikor, som isynnerhet utvecklar sig efter svampens torrkning. — Redan om våren och sedan hela sommarens framkommer denna art på åkerrenar, betesmarker samt torra gräsbevuxte fält.

Denna art användes torrkad och meddelar då sin angenäma smak åt de anrättningar, till hvilka den blandas, men måste icke koka länge, emedan dess aromatiska egenskaper så lätt förflyktigas.

2. *Fält-lökskifflingen* (*M. scorodonius*). Har sträng lukt af lök. Hatten mycket tunn, föga större än ett runstycke, platt, öfvergår från rödaktig till hvit färg. Foten pipig, mycket kort, glatt, glänsande, rödbrun. Skifvorne krusige, hvita, löst fastväxte vid foten. Allmän på ljunghedar och öppna torra fält. Bland flera arter, som hafva löklukt användes denna mest; i Italien föredrager man *M. cepaceus*, men denna saknas i Sverige.

Användes som den förra för att gifva anrättningar en mild löksmak, hvilken saknar den för flera obehagliga skärpa, som lök eger.

II. PIP- och TAGG-SVAMPAR (*Polyporei* och *Hydnei*).

Från föregående afdelning eller Skifflingarne skiljas dessa vid första anblicken genom saknad af skifvor på hattens undre sida, hvilken deremot är beklädd med rör, porer eller taggar. Båda slagens utseende och användande öfverensstämmer så

nära, att vi trott oss böra afhandla dessa båda afdelningar gemensamt. Fyra af de hithörande släkten hafva ätlige arter.

1. *Ko-svamp* (BOLETUS). Piporne på hattens undra sida äro förenade uti ett sammanhängande lager, som är af helt annan substans än hattens kött, från hvilket de ock lätt af-söndras. Hatten är alltid hel, med en fot i midten; dess kött är mjukt och saftigt. Alla detta släktes arter höra till de mest köttfulla, växa på jorden, merendels i stor mängd tillsammans, hvarföre deras insamling af alla är lättast. Af detta släktes arter äro största delen, efter *Lenz* noggranna försök, ätlige och oskadlige, endast *de hvilkas porer i öppningen äro rödaktige äro bestämmt giftige*; misstänkte och förkastlige de arter, som hafva en brännande skarp smak, hvitt eller blekrödt fröstof. I de länder, der svampar allmännare till föda begagnas, äro ko-svamparne de af fattigare folkläserne mest begagnade. Redan Romarnes namn, Suilli, vittnar, att de, ehuru icke försmädde, dock räknades till de sämre anrättningarne. Detta är dock icke verkliga förhållandet; flera räknas med skäl bland läckerheter, som Tyska namnen "Königspilz, Herrenpilz" o. s. v. antyda. Numro f. och g. äro de viktigaste. De som i mängd begagnas äro:

A) Arter med jemtjeck slät fot, piporne lika långa (icke kortare kring foten).

a) *Gula Ko-svampen* (*Boletus luteus* L.) lätt igenkänd af sin kullriga med ett brunt klabbigt skinn öfverdragna hatt, med ring beklädda fot och små höggula pipor. En i våra barrskogar ganska allmän art, liksom öfver hela medlersta och östra Europa. Deremot saknas den i sydliga Europa och i dess vestligaste del är den högst sällsynt. [Man känner blott ett enda växtställe för den i St. Britannien]. Detta förklarar, hvarföre den i dessa delar som ätlig är alldeles okänd; i Frankrike räknas till och med bland giftige arter (troligen menar man den snarlika *Bot. flavus* With.), men att den utan min-

sta olägenhet användes, är så mycket vissare, som den just företrädesvis sökes i Böhmen m. fl. st. och är en vigtig del af de fattigare folkklassernes dagliga föda. Vid dess beredning iakttages noga, att den tjocka klubbiga hinnan öfver hatten fränskiljes.

b) *Gryniga Ko-svampen* (*B. granulatus* L.). Liknar till färg och storlek mycket föregående, men den klubbiga hinnan öfver hatten är tunnare, foten saknar ring, men är på ytan liksom de yngre pipornes kant, gryuig. Tillhör mest slättlands-trakter, kring Upsala, på Öland och Visingsö hafva vi gett den i mängd. Dess smak och användande äro lika med föregående.

c) *Allmänna Ko-svampen* (*B. bovinus* L.). Växer vanligen tufvis tillsammans. Foten är slät, utan gryn och ring, seg, aldrig vid roten höggulare eller tryckt emellan fingrarne gulsaftig. Hatten mindre köttig, gul, stötande i tegelrödt, något klubbig och glatt. Piporne äro grågula, slutligen rostbruna, stora, kantige och inuti sammansatte af smärre porer. En i våra bergiga skogstrakter vanlig art, fast nästan okänd öfver hela södra Europa.

d) *Spräckliga Ko-svampen* (*B. variegatus* Sw. *B. aureus* Schaeff.). Hatten gul, beklädd med ett knippvis förenadt mörkare ludd, som med ett finger lätt bortnötas, foten glatt, gul, piporne ganaka små mörkare. — I barrskogar öfver hela medlerata och södra Sverige. Både denna och *Ludna Ko-svampen* (*B. subtomentosus* L. med mörkare öfverallt luden hatt, stora ljusgula pipor, något sträf fot) äro efter Lenz försök både oskadlige och välsmakande; men böra noga skiljas från den misstänkta och åtminstone till smaken skarpa, oangenäma *Peppar-Kosvampen* (*B. piperatus*), hvilken till färgen liknar den spräckliga, men är mindre, piporne stora kantige brunaktige, hatten glatt, foten nedtill höggul, skör och ger tryckt

emellan fingrarna en gul saft, hvarigenom den skiljes från alla andra.

w B) *Arter med lökformig eller uppåt afsmalnande fot, som på ytan är nätådrig eller fjällig; piporne rundt omkring foten äro kortare, så att de utgöra ett från foten nästan skildt lager.*

e) *Tjockfotade Kosvampen (B. pachypus). Hatten tjock, mjuk, finluden, smutsigt blekgul, aldrig klabbig. Foten ovanlig tjock och fast, på ytan nätådrig med en skön karmosinröd och gul färg. Piporne små, ljusgula, icke fullkomligt skilda från foten. Är den största och vackraste bland våra inhemska arter, mycket allmän i S. Sveriges löfskogar, stundom äfven i granskogar. Räknas af Doct. Lenz till de bästa älliga Kosvampar.*

Anm. Denna art bör noga skiljas från *giftiga Kosvampen (B. luridus)*, hvilken ock naturen sjelf, ehuru lysande och granna färgor på foten och piporne den prålar med, stämplat med ett mörkt, vidrigt, man kan gerna säga lömskt, utseende. Foten är mönje-röd, nätådrig eller rödprickig. Hatten är i början finluden brungrön (oliv-färgad), blir sedan klabbig och gulbrun; köttet blånar vid luftens beröring; piporne äro i mynningen mönjeröda. Nyaste författare dela Bolet. luridus S. M. i flera arter, hvilket vi icke skola bestrida, men alla äro lika giftige. Herr Lenz var så öfvertygad om oskadligheten af alla Kosvampar utan undantag, att han först lemnade denna sedan han tvenne gånger råkat i lifsfara. Redan Caesalpin och alla äldre författare kände likväl B. luridus, som ganska giftig.

f) *Läckra Kosvampen (B. edulis). Mycket stor och köttig. Hatten slät, glatt, torr, vanligen brun. Foten mycket tjock, nätådrig, af en smutsigt blek eller ljusbrun färg. Piporne mycket små, i början knapt skiljbara hvita, sedan gula.*

Anteckningar

öfver

www.libtool.com.cn

de i Sverige växande ätliga Svampar,

hvilka,

med Vidtberömda Filos. Facultetens
tillstånd,

under inseende

af

Oeconomiae Practicae Professorn

MAG. **ELIAS FRIES**

L. K. V. A., K. Landtbr. Ac. m. m.

för

Filosofiska graden

komma att offentligan försvaras

af

HANS OSCAR JUEL

af Vermlands Nation.

på Gustav. Audit. d. 14 Junii 1836.

f. m.

8:de och sista Delen.

Upsala,

Tryckt hos Leffler och Sebell, 1836.

E. O. ADJUNCTEN
VID UPSALA ACADEMIE
HÖGLÄRDE
HERR MAG. CL. O. RAMSTRÖM

min fordne Lärare

med vördnad och tacksamhet

af

H. O. JUEL.

I skogar förekommer denna art i stor mängd, ofta tidigt på sommaren. Den är den mest välsmakande och födande bland alla hos oss växande Kosvampar. Den liknar i smak Champignonen, och anrättas på samma sätt. Dess storlek gör också dess insamling ganska lönande.

g) *Stråffotade Kosvampen* (*B. scaber*). Har en kullrig, vanligen glatt hatt, som till färgen i oändlighet varierar; vanligast är den brunröd. Foten afsmalnar nedifrån uppåt och är öfverallt strät af mörkare fjäll. Piporne alldeles skilda från foten bilda ett kullrigt lager på undra sidan; till färgen äro de hvita, men blifva slutligen smutsige af det rostbruna fröstoffet. — Denna är öfver större delen af riket den allmännast förekommande svampart hela sommaren och hösten igenom. Dess smak är något mindre läcker än föregående art, men den lemnar i de flesta Europeiska länder ett värderadt och mycket eftersökt födoämne.

I Ekonomiskt afseende förtjena *Kosvamparne* kanske största uppmärksamhet såsom födoämne bland alla vårt lands inhemska vegetabiliska produkter, så som för deras närande egenskaper, som för deras storlek och den stora mängd af individer vårt land af dessa frambringar. Vi känna flera trakter, der endast de *tvenne sistnämnde* förekomma hela sommaren (ty de framkomma äfven i torr väderlek) och sent in på hösten till den mängd, att de *ensamma* lemnade *sunda och tillräckliga födoämnen för de största hushåll*.

2. *Lefversvampen* (*FISTULINA*) igenkännes af sina i början vårtlika, sedan utdragne pipor, som väl sitta tätt tillsammans, men likväl äro sins emellan fria och icke förenade till ett poröst lager. Hatten är olikformig, sned med fot vid ena kanten, som stundom äfven saknas. Den växer på gamla trädstammar. I Europa finnes endast en art af detta släkte:

Tunglika Lefversvampen (*F. hepatica*). Hatten är mycket föränderlig till storlek och form, men substansen är mjuk, saftig, nästan klibbig, inuti rödådrig, på ytan är den smågrynig, till färgen blodröd eller lefverfärgad; piporne äro gula; fröstoffet mörkt. Den har mycken likhet med en oxtunga; hvaraf den äfven erhållit det passande namnet *Buglossus*. (Men den amerikanska arten, *F. radicata*, har icke dessa egenskaper; utan är seg och läderartad). På gamla ekstammar i S. Sverige är den icke sällsynt, mera sparsamt förekommer den i medelsta Sverige. Prof. *Wahlenberg* har äfven funnit den vid Upsala.

Denna art bör insamlas innan ytan börjar blifva klibbig. Utom vanliga anrättningssätten, steker man denna art äfven i het aska, rensar den sedan och anrättar den som fricassé. I Wien använder man den äfven skuren i tunna skifvor blandad med vanlig sallat.

3. *Tickornes* släkte (*POLYPORUS*) är i hela sitt utseende och växesätt mera likt Taggsvamparne än Kosvamparne, fast hattens undre sida ~~är också lik som hos Kosvamparne~~. Detta fröredningslager låter likväl icke skilja sig från hatten och porerne låta icke fördela sig uti pipor. Hela svampen är af en mera torr än saftig substans. Ingen enda är känd som giftig, men en stor del blir trähård och derigenom som födoämne oanvändbar, fast till andra tekniske och ekonomiske bruk, f. e. *Fånsk-svamparne*, vigtig. De ätlige arterne äro:

a) *Rutiga Tickan* (*Polyp. subsquamosus*). Hatten köttig; seg, smutsigt hvit eller grå, finluden och sönderspricker i fjäll; foten enkel, midt under hatten; porerne olikformige och snöhvita. Växer i bergiga barrskogar, Linné fann den vid Fahlun, jag har funnit den i mängd i Småland o. s. v. Utom Sverige är den högst sällsynt, f. e. i Kärnthorns alper, der den till föda allmänt insamlas. Sjelfva hafva vi ock försökt den

och funnit den lika följande, men fördrå mera kokning eller stekning, då följande kan förtäras rå. — På ställen som betas af boskap, finner man båda af denna vanligen förtärd.

b) *Spröda Tickan* (*Polyporus ovinus*, i Tyskland allmänt känd under namn af *Schaffteuter*) liknar mycket föregående, färgen är dock vitare, ofta stötande i gult, foten är mera olikformig, hatten småfjällig, porerne smärre rundade, slutligen gulaktige, men isynnerhet skiljes den genom sin sprödhet, då föregående är seg. Växer i öppna skogar, helst på slättland, t. e. kring Upsala i mängd. Den är med skäl räknad bland de bästa ätliga arter.

c) *Slåta Tickan* (*P. politus*) har en köttig fast, icke spröd hatt, hvars yta är tegelfärgad, glatt och polerad; den sönderspricker icke i fjäll; foten ojemn, men utdragen seg; porerne runda hvita, i mynningen hvassa och fintandade. Växer i barrskogar med föregående arter, med hvilka den blifvit förväxlad och kan på samma sätt användas.

d) *Tufviga Tickan* (*P. confluens*) växer i stora tuvor; med något grenig fot, vanligen fästad vid hattens ena kant; breda oregelbundet öfver hvarandra liggande sammanväxande hattar, hvilkas yta är slät och färgen mer eller mindre rödbrun, stundom äfven orangegul, porerne hvita. I bergstrakter under barrträd förekommer denna sällsynta; men för sin storlek och läckra smak märkvärdiga art *).

*) Denna redan af äldre författare ofta, fast otydligt, beskrifna höget utmärkta art har äfven i sednare tider blifvit på ett besynnerligt sätt förväxlad. *Schaeffer* t. 109, 110 gaf först tvenne goda figurer af den samma, hvilka sedan blefvo hänförde af Persoon till *P. varius*, hvarefter den blef förgäten. *Albertini* gaf först fullständigt beskrifning öfver den samma under namn af *Bolst. confluens*; hvilket vi i Syst. Myc. antogo. Prof. Swartz hänförde den till *P. frondosus*, från hvilken den är vida skild. Lenz har nyligen beskrif-

e) *Tofs-tickan* (*P. cristatus*) är äfven en mycket stor, vanligen i hopar sammanflytande art, men lättigen skild från föregående genom tydligare fot; grön, hel (ej med kanten fästad vid foten) och på ytan huden hatt. I bokskogarne på södra sidan af Romeleklint fann jag denna präktiga art 1828 i stor mängd.

f) *Blomflocks-tickan* (*P. umbellatus*). De stora tufvor denna art bildar, uppkomma genom den tjocka, i otaliga upprätta grenar delade hvita foten, hvilka sluta sig uti lika många trattlika, på ytan mörka hattar, hvilka tillsammans likna en stor blomflock. Porerne äro små och hvita. Denna underbara art växer äfven uti Skåne, helst uti ekskog, men är äfven funnen upp uti Saltdalen af Sommerfelt.

g) *Blomkåls-Tickan* (*P. frondosus*) bildar en af otaliga grenar tätt sammanväxt tufva af en fots bredd och deröfver, hvars grenar sluta sig i bladlika flikar, utan att bilda egentliga hattar; flikarne äro på öfre sidan grå eller sötärgade, skrynklige; undra sidan jemte de små olikformige piporne äro hvita. Har en oangenäm syrlig lukt, ~~men som~~ *Clusia* ~~ansågs dem~~ som ällig och den användes som födoämne allmänt i de flesta länder. I vår smak stå f. och g. likväl efter d. och e. Den är temligen allmän, åtminstone i S. Sverige, vid rötterne af gamla ekar.

Alla dessa arter räknas med skäl bland de viktigare såsom födoämnen, och fast de fyra sistnämnde äro sällsynta (ett förhållande som ofta inträffar med arter, som likt dessa utmärka sig genom sin ovanliga form och storlek), så är hvarje två

vit den för ny från Thüringerwald under namn af *P. Artemidorus* (Dianas skänk, emedan man vanligen under jagt uthungrad finner denna läckra art i de otillgängligaste skogarnes snår) och *Trog* från Sweltz under namn af *P. aurantius*. Om *Polyp. pes caprae* från Vogeserne är tillräckligen skild, villo vi

likväl så stor, att den ofta ensam förelår till en anrättning för ett helt hushåll.

Anmärk. Vi äga ännu af denna flock några märkvärdiga arter, som förtjena kännas, ehuru mindre passande till föda, nemligen *Jätte-tickan* (*P. gigantens*), hvilken af alla bildar de största tufvor, stundom af flera fots diameter, med spanskbreda öfver hvarandra liggande på ena sidan vid den korta foten fästade hattar; på ytan äro de bruna och fingrynige; vid bokstubbar; *Präktiga tickan* (*P. spectabilis*) är äfven en stor art och helt vit, vanligen utan fot, bestående af talrika halfva hattar, som vid basen sammanväxa i en stor köttig massa; på ekstammar; *Svafvelgula tickan* (*P. sulphureus*) är lik föregående, men svafvelgul, utmärkt bräcklig, på ek, bok och flera lösträdstammar. *Fjälliga tickan* (*P. squamosus*) är ock en utmärkt stor art, någon gång af flera fots diameter, men sammanväxer icke i tufvor, som de föregående, foten sitter på sidan, hatten är mest njurlik, gul med mörkare tilltryckte fjäll på ytan. Den har äfven blifvit försäkt till föda, men är som knappt användbar.

4. *Taggsvamp* (HYDNUM). Släktet igenkännes vid första anblicken af de talrika syl-lik taggarne på hattens undra sida. Ingen enda är giftig, men en stor del ojenlige till föda för deras hårdhet och seghet skulk. De ätlige äro:

A) Med tydlig hatt, på en central fot. Växa på jorden:

a) *Fjälliga Taggsvampen* (*H. imbricatum*). Hatten är hel, med en kort fot i centren, på öfra sidan söndersprucken i rutor eller tjocka fjäll af mörkbrun färg; taggarne gråaktige nedlöpande på foten. Köttet smutsigt hvitaktigt. Förekommer först med October månad i mängd i barrskogarne, öfver hela riket, äfven i Tall-planteringar i Skåne.

b) *Sråfva Taggvampen* (*H. scabrosum*) liknar mycket föregående, men hatten är i början luden, blir sedan småfjällig, endast sträf af luddet, som förenar sig till små upprätta hvassa piggar, färgen är ljusare brun. Foten mycket kort, nedåt afsmalnande. Taggarne rostbruna. Köttet i disken mycket tjockare och alldeles hvitt. Växer på lika ställen med föregående, hittills endast funnen i Småland.

Anm. *Slåta Taggvampen* (*H. laevigatum*) kan sannolikt användas liksom de föregående, den har mörk, gråaktig, finskryncklig, ej fjällig hatt, längre ojemn fot, gråaktige taggar.

c) *Glänsande Taggvampen* (*H. politum*). Hatten platt, nedböjd, glatt, glänsande, vågigt böjd i kanter. Foten kort, slät, vid basen uppsvölld i en knöl, liksom hatten rostfärgad. Taggarne oförändradt hvita, genom ett bart fält alldeles skilde från foten. Denna utmärkta nya art, som mest liknar den släta Taggvampen, har jag funnit i Smålands barrskogar i mängd. Till sina egenskaper öfverensstämmer den fullkomligt med följande.

d) *Bleka Taggvampen* (*H. repandum* L.) ~~liknar den~~ vil första påseendet genom sin gulbleka, stundom nästan hvita färg. Hatten är mera bräcklig än hos de föregående, oregelbunden, i kanter böjd, på ytan slät, ehuru icke fullkomligt glatt eller glänsande, som på den föregående. Foten olikformig. Allmän, i synnerhet i löfskogar och uppväxer redan efter sommarregn.

e) *Violetta Taggvampen* (*H. violascens*) liknar föregående till storlek och form, men är något segare, hatten är luden; smutsigt violfärgad, taggarne hvita. Sällsynt i bergiga granskogar vid Tofteryd o. fl. i Småland.

Alla dessa arter kunna utan åtskillnad användas och behandlas lika med Chantarellen. Den violetta, som är sällsynt;

lärer endast vara begagnad i vissa trakter af Frankrike. Den sträfvu och glänsande hafva vi sjelfve funnit fullkomligen öfverensstämmande. ~~Uttomak~~ och ~~egenskaper~~ med de öfrige.

B) Med otydlig halt, merendels utan egentlig fot. Växa på trädstammar.

f) *Korall-taggsvampen* (*H. coralloides*) delar sig i otaliga smala grenar, hvilka likna något Bockskäggs-svampen, men på undre sidan äro tätt besatte med syl-lik taggar. Färgen är hvitaktig eller gulblek. I S. Sveriges bokskogar är den allmän på ruttet trä, sällsynt på al; Prof. *Wahlenberg* har äfven funnit den vid Upsala.

g) *Igel-taggsvampen* (*H. Erinaceus*) är onekligen en bland de utmärktaste arter af detta släkte. Den förändras mycket till sin form; fullständiga utbildad liknar den ett hjerta, af ända till ett quarters diameter; stundom antas den formen af ett halfklot o. s. v. Hatten eger ingen kant, så att den fibrillösa öfre sidan äfven antyder rudimenter till taggar. Hvad som i synnerhet utmärker den, äro de — — — — — långa vid basen greniga taggarne. Färgen hvitgul. Icke sällsynt i S. Sveriges bokskogar, fast sällan i mängd.

Anm. Lika med dessa kunna äfven *H. corrugatum* och *diversidens* (afbildad hos Krumbholz bland de i Böhmen begagnade arter) utan tvifvel användas, men äro så sällsynta och sparsamt förekommande, att vi icke trott dem förtjena särskildt upptäga.

III. FINGER-SVAMPAR (Clavarii).

Under denna benämning sammanfatte vi de svampar, som växa upprätt, utan tydlig halt; frölagret är slätt och beklädes öfverallt svampens yta. De utbildas dels till bladlika skifvor

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

heller låta de klyfva sig uti tvenne skifvor, som hos föregående slägte. Bland dessas talrika arter användas endast de större, kände under namn af *Bockskågg*.

a) *Rödletta Bockskåggs-svampen* (*Clavaria Botrytis*) bildar stora olikformiga tufvor, grenarne korta, ojemna, i spetsen röda; färgen, som är blek, är eljest föränderlig. Den är mycket skör och bräcklig. Den är läckrare än följande. I löfskog, i synnerhet boksogar, finner man denna i Augusti och September ofta i stor mängd.

b) *Gula Bockskåggs-svampen* (*C. flava*) bildar mera regelbundne tufvor, grenarne runda, släta, jemnhöga, trubbiga, öfverallt gula. Icke sällsynt i löfsogar.

Båda dessa arter räknas öfverallt bland de läckraste; äfven i Sverige är deras bruk icke okänt. Fröstoffet är hos båda *hvitt*; hos en del andra af detta slägte är det gult. Dessa sistnämnde växa i barrekogar och hafva vanligen en något bitter smak.

5. *Klubb-svamparne* (*CLAVARIAE simpliciores*) äro alldeles olika de föregående, de mindre smala, jemntjocka. Till födoämne kan endast löna sig insamla:

Stora Klubb-svampen (*Cl. pistillaris*) är 2—3 tum hög, nästan omvänt äggformig, trybbig, öfverallt, äfven vid basen, glatt. Färgen öfvergår från gul till rödbrun och mörk. Växer i löfskog, helst boksog i S. Sverige, men äfven funnen i medlersta Sverige, f. e. vid Näs nära Upsala af Mag. *Bergström*. Den är sämre än de föregående, och den vida mindre och smalare, vid basen ludna *Cl. ligula*, som är allmän i granskogar, icke användbar.

IV. MORKEL-ARTADE SVAMPAR (*Helvellei*).

De till denna afdelning hörande släkten hafva ett vaxertadt fröredningslager endast på öfra sidan; på undre sidan äro de

8 b.

släta, mjölige eller finludne. Fröstoftet bortflyger elastiskt, som en rök och låter icke uppsamla sig, som de föregående. Fröredningsfästet antager olika former, hvarest släkten åtskiljas. De ättlige arterne framkomma mest om våren.

1. *Morklor* eller *Murklor* (*MORCHELLAE*) hafva en vanligen konisk mössa, som är föga skild från foten; dess yta är nätådrig och gropig; dess substans fastare än de följandes. Finnas endast vartiden. — Af detta slägte hafva vi hos oss endast funnit trenne ättlige arter:

a) *Allmänna Morklan* (*M. esculenta*). Mössan konisk, nedtill helt och hållet fastväxt vid foten, mörkbrun, med likformiga, nätådrigt förenade ribbor, som bilda aflånga gropar på ytan. Förekommer mest i barrskogar och bergstrakter *).

b) *Läckra Morklan* (*M. deliciosa*). Mössan nästan cylindrisk, nedtill fastväxt vid den mycket kortare foten, ljusgul eller hvit, med enkla, längsefter gående ribbor, som äro förenade genom smalare tvärrådror. Genom denna egna byggnad är denna art tydligen skild från föregående. Är sannolikt icke sällsynt, fast vi hittills endast funnit den i grönärla skogrenar vid S. Bökeberg uti Femsjö S:n i Småland, der den ärigen framkommer i Maji.

c) *Fria Morklan* (*M. semilibera*) har till färg och ytans bildning likhet med den sist beskrifna, men mössan är mycket kortare, konisk, nedtill skild från den förlängda foten. Funnen på ängar kring S. Åsen i Skåne.

Morklernes användande som födoämne, är i Sverige från längre tid tillbaka bekant. Der de finnas i mängd insamlas

*) Denna art, som otvifvelaktigt är Linnés *Phallus esculentus*, kallas af de fleste Syd-europeiske Svampkännare *Morchella conica*; deras *M. esculenta* har en rund, ljusgul, vid foten hopknipen mössa, runda gropar på ytan. Vi veta icke att denna är funnen i Sverige eller om den är tillräckligen skild från vår.

de ock vanligen för eget behof och till afsalu. I S. Europa finnas flera arter, som möjligtvis äfven kunde finnas hos oss. Vi hafva desutom en art, som är vida större än de öfrige (*M. elata*), men ock af en mycket tunnare och spröd substans och har obehaglig lukt. Vi tro oss icke böra upptaga den bland de ättlige, ehuru Krumbholz aftecknar den bland de i Böhmen använde. Den växer merendels på fuktiga ställen, svedjeland o. s. v., men är sällsynt.

2. *Stenmorklor* (*HELVELLAE*) skiljas från de egentlige Morklerne genom deras mera uppblåsta mössa, som vanligen är tufflikig, som en biskops-mössa, och på ytan är slät. De flesta förekomma ock om hösten, men den som födoämne för närmsta arten

a) *Vår-Stenmorklan* (*H. esculenta*) står midt emellan detta och föregående släkten; den framkommer tidigt om våren och har på ytan väl icke nätådrig, men mycket skrynklig halt *). Foten är slät; den bruna, oregelbundna mössans kant är fastväxt vid den samma. Växer i granskogar, helst jemte vägar och gångstigar, der den framkommer de första vårdagar, vissa är i stor mängd, andra åter ganska sparsamt.

b) *Krusiga Stenmorklan* (*H. crispa*). Hatten är mest hvit; fri från foten, mycket flikig och krusigt böjd, men ytan är alldeles slät; substansen liksom hos alla *Höst-Stenmorklor* mycket tunnare än hos den föregående. Foten är tjock, djupt tårad och skuren tvärlätf synes den sammansatt af flera skilda pipor. Finnes vid Lund ofta i slutet af Maji och i Junii, i de högre trakterne af Småland har jag först funnit den i Augusti.

Vår-stenmorklan användes som vanliga Morkler; samtliga om hösten växande Stenmorkler äro visserligen ättlige, men vida sämre. Den *Krusiga Stenmorklan* är onekligen bäst bland dessa.

*) Man har derföre af denna art och några liknande Morklor bildat ett eget släkte: *Gyrocephalus*. Ehuru väl detta genom karakterer låter skilja sig, så anse vi dess antagande här icke vara tjenligt.

3. *Skål-svamparne* (PEZIZAE) bilda ett talrikt släkte, känt af sin skål-lika form, vaxartade substans, och ofta otydliga fot. De fleste arterne äro likväl ganska små och obetydliga. De större på jorden växande kunna visserligen användas till föda, men äro icke lönande. De trenne arter, som skulle förtjena särskildt upplagas, förekomma tidigt om våren, hafva samma substans och smak, som Stenmorklor, men äro så sällsynta att deras insamling ej kan komma i fråga. De äro *Peziz reticulata* Grev., tunnen i mängd i Dahlbyskogen nära Lund, *P. Acetabulum*, funnen vid Stockholm och i Fogelsångsdalen nära Lund, *P. perlata* vid grusiga sandvägar i Småland.

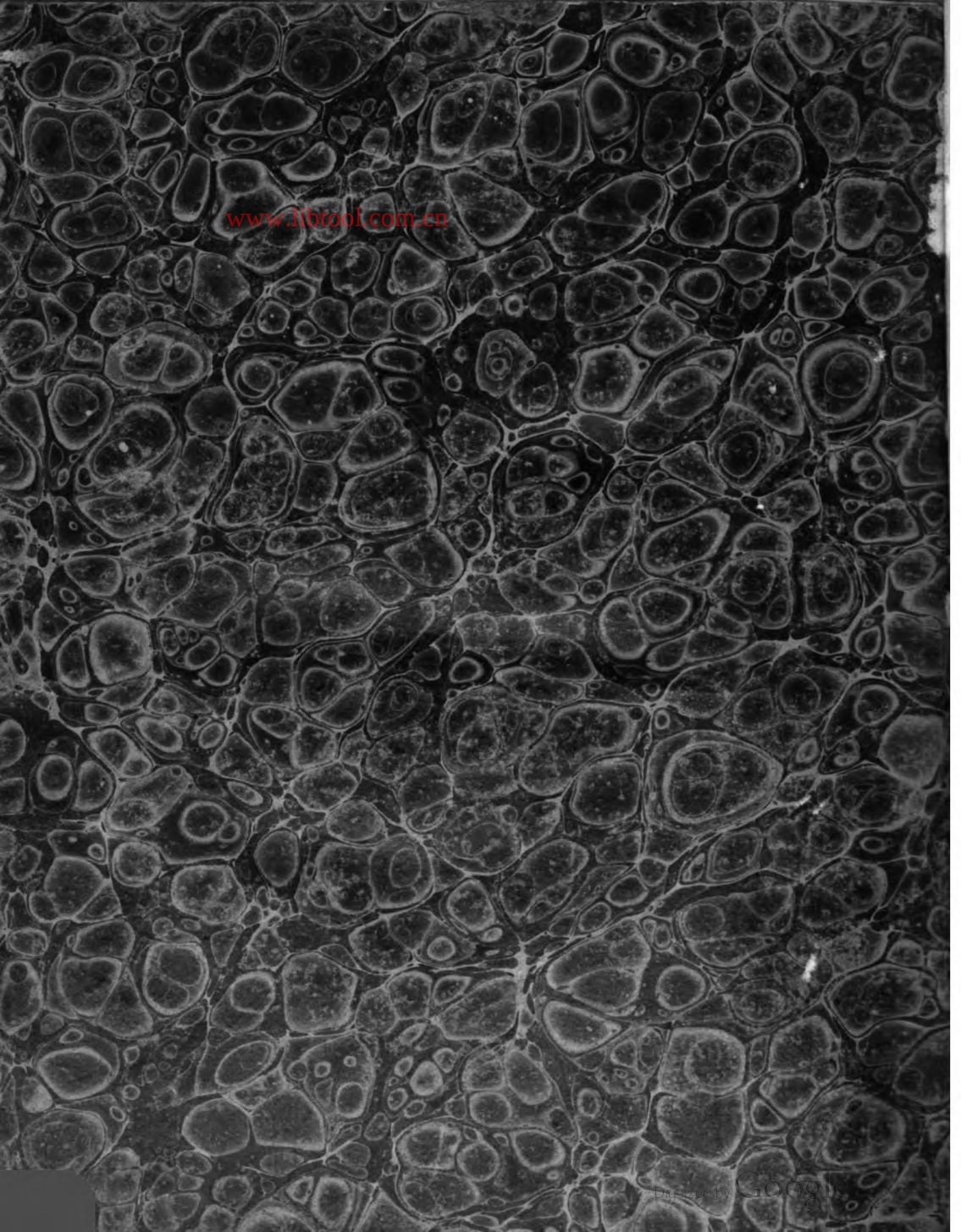
TILLÄGG.

Äfven de så allmänna *Rök-svamparne* (*Lycoperda*), som i stor mängd finnas på de flesta fält, och mogna vidrörde sprida ett ömnickt fröstaft, hvilket man anser skadligt för ögonen, ätas i S. Europa stekte i peppar och olja, *nemligen* insamlade i deras första ålder, då de bilda en solid, fast, hvit, likartad massa. Redan då de inuti börja sönderflyta äro de odugliga, än mera sedan de blifvit pulverulente eller börja sprida fröstofte.

Sedan vi nu afhandlat resultaten af främmande nationers erfarenhet öfver de nämnda Svampar, med de få tillägg vi af egen erfarenhet kunnat göra, böra vi ~~erfarenhet~~ att bland de flera i andra länder ej observerade arter, som finnas hos oss ganska talrika, säkerligen flera äro ätliga. Just den omständigheten, att en eljest i polarländerne njugg och sparsam natur begåfvat dem med rikligare förråd *) af ätliga svampar än andra länder, synes antyda den vigt naturen själf lagt på svamparne, som näringsmedel för vårt land. Vi tro oss därför böra fästa uppmärksamheten på det besynnerliga förhållande, att man nästan allsicke använder i ett eljest torftigt land ett näringsmedel, som naturen själf anvisar och nästan slösar med, då det sorgfälligt begagnas i de länder naturen är mindre frikostig i dess frambringande. Man torde finna det öfverdrifvet, kanske löjligt, då vi på fullt allvar påstå, att *vårdslösandet af ett så smaktigt, födande och rikligt förekommande näringsmedel är en stor, årlig national-förlust.*

*) Det är nemligen genom rikedom af individer, men inskränkt antal af arter, som nordliga ländernes vegetation utmärker sig.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn